

Reformasie op die gebied van emosies: enkele implikasies vir die onderwyser as onderrigleier

E.J. van Niekerk
Skool vir Opvoedkunde
Dept. Verdere Onderwysopleiding
Posbus 392
UNISA 0003
vniekej@unisa.ac.za

Abstract

Reformation on the terrain of emotions: some implications for the educator as instructional leader

The importance of reformation in the field of emotions is highlighted with regard to its implications for the role of the educator as instructional leader. An exposition is given of the physiology of emotions, followed by a brief reformatory perspective on emotions. This serves as background to a discussion of the implications for the educator of reformation on the terrain of emotions, with reference to the emotions of the educator, individual learners, and the class as a whole.

1. Inleiding

Volgens Goleman (1995) sluit emosionele intelligensie (EI) vermoëns soos die volgende in: Om in staat te wees om jouself te motiveer en te volhard ondanks frustrasies, om impuls te beheer, om verwagting uit te stel, om stemming te reguleer en om te keer dat stres die vermoë om te dink verhinder, om empatie te betoon en te hoop. Morehouse (2007:301) beskou intrapersoonlike en interpersoonlike vaardighede, aanpasbaarheid, stresbestuur en algemene stemming as belangrike aspekte van EI, terwyl George (2000:1034-1038) die beoordeling en uitdrukking van emosie, die

gebruik van emosie om denksproesse en besluitneming te bevorder, kennis oor emosies en die bestuur van emosies as die vier belangrikste sake beskou. Reeds uit hierdie enkele verklarings van die begrip blyk dat EI belangrike toepassingswaarde vir die onderwyser in die klassituasie behoort te hê. Vanuit 'n Christelike perspektief wil die skrywer van die artikel die Christelike perspektief beklemtoon deur afwisselend met die begrip EI as gevestigde begrip in wetenskapsbeoefening, ook te verwys na reformasie op die gebied van emosies, soos in die titel gedoen word.

Volgens Pfeiffer (2001:138) het Mayer en Salovey die begrip emosionele intelligensie (EI) die eerste gebruik. Goleman, een van die prominente verklaarders van die begrip, het EI gedefinieer as die vermoë om bewus te wees van en beheer uit te oefen oor emosies in veranderende situasies (Kolbe, Reiter-Palmon & Rickers, 2001:155). Goleman het ook beweer dat dit die mees essensiële bydraende faktor tot effektiewe leierskap is (Goleman, 1995:184). Hierdeur word die verband onmiddellik gelê tussen emosionele intelligensie en onderrigleierskap, wat in die titel van hierdie artikel vervat is en wat ten opsigte van die onderwyser impliseer dat onderrig en leer deur middel van emosioneel intelligente beïnvloeding van leerders in die klas bevorder sal word.

Die belangrike vraag wat in hierdie artikel aan die orde gestel word, is wat reformasie op die gebied van emosies vir die onderwyser as onderrigleier in die klas impliseer. Die doel van die artikel is in die laasgenoemde vraag vervat, naamlik om enkele implikasies van reformasie op die gebied van emosies vir die onderwyser as onderrigleier uit te lig. Die implikasies word behandel in terme van die belang van die onderwyser, individuele leerder en die klas as geheel se emosies in die klassituasie. Metodologies steun die navorsing op resente navorsing vanuit die neurowetenskap soos vertolk deur verskeie eksponente van 'n breingebaseerde benadering tot onderrig, asook op bevindinge uit 'n literatuurstudie oor emosionele intelligensie.

Alvorens op die implikasie van die reformasie van emosies vir die onderwyser as onderrigleier in die klas ingegaan kan word, behoort ter wille van duideliker begrip van die saak, 'n kort uiteensetting van die fisiologie van emosies gegee te word, waarna 'n reformatoriese perspektief op die saak aan die orde kom.

2. Die fisiologie van emosie

Breinselle wat ons neurone noem, vorm 'n komplekse netwerk wat boodskappe na alle dele van die brein en liggaam deurgee, onder andere na

die breindele wat met emosies, hoërorde-denke en oorlewing werk. Daar is sowat 100-miljard neurone in die brein wat elk tot 20 000 konneksies in die vorm van dendriete met ander breinselle kan maak. Hoewel die brein geweldig kompleks is, funksioneer dit as 'n interaktiewe eenheid (Gregory & Parry, 2006:23-6; Mathias, 2003a:17-8).

Die inligting wat deur ons sintuie verskaf word, word nie net ten opsigte van oorlewing en die hoër kognitiewe prosesse geprosesseer nie, maar word ook emosioneel geprosesseer en beoordeel (Gregory & Parry, 2006:6-7). Die limbiese sisteem in die brein prosesseer onder andere emosie (Jensen, 2007:28; Mathias, 2003a:7). Inligting vanaf die sintuie gaan eers na die thalamus wat sorteer na watter deel van die brein om die inligting te stuur. Emosionele inligting word na sowel die amygdala as die neokorteks gestuur, wat behels dat die emosionele brein dit eerste kry. Die amygdala beskik oor die vermoë om die neokorteks binne 'n fraksie van 'n sekonde voor te spring in 'n krisissituasie (Philp, 2007:96-97; Goleman, 1998:77). Voor inligting deur die korteks geprosesseer word, word dit gevolglik vir oorlewingsdoeleindes geëvalueer deur die brein se alarm, naamlik die amygdala, wat met die res van die brein verbind is. In 'n stressituasie of krisissituasie sal die amygdala die dele van die liggaam soos die hart wat by oorlewing betrokke is, aktiveer.

Verhoogde hartklop dui in so 'n geval op stres, ook in gevalle waar emosionele pyn of negatiewe emosies aanleiding gee tot stres en die gevolglike verhoogde hartklop (Lotter, 2005-2009; Gregory & Parry, 2006:10; Mathias, 2003a:31-32; Jensen, 2007:29; Goleman, 2008:187-188 *in Hesselbein*). Op sig self het dit die baie belangrike implikasie dat stres in die klas omsigtig benader behoort te word, omdat die werking van die brein regstreeks daardeur geaffekteer word; dus sal leer ook daardeur geraak word.

Die emosionele prosessering van inligting help of hinder fokus, leer en geheue (Coetzee & Jansen, 2007:1; Goleman, 2008:187-188 *in Hesselbein*). Stel byvoorbeeld skole en klaskamers voor waarin 'n gevoel van veiligheid, welsyn en vertrouwe heers waardeur leer bevorder word, teenoor klasse met 'n negatiewe atmosfeer (Gregory & Parry, 2006:9,12; Philp, 2007:95, 99, 101). Die brein funksioneer onder normale omstandighede anders as wanneer stres intree, want in stres word hoërorde denke in die korteks negatief geaffekteer (Gregory & Parry, 2006:9-12; Lotter, 2005-2009). 'n Chroniese stres oorreaksie oorlaai die brein met kragtige hormone wat eintlik net vir korttermyn noodgevalle bedoel is, en wat lei tot die

dood van breinselle, geheueverlies, en wat ontvanklikheid vir nuwe idees reduceer (Philp, 2007:112). Wanneer leerders bedreig voel of negatiewe emosionele gevoelens in die klas ervaar, sal hul breinfunksionering ook negatief geraak word: "If students are to learn efficiently, stress needs to be kept within tolerable levels so that their self-esteem and personal efficacy remain intact" (Gregory & Parry, 2006:10). By stres word hormonale en elektromagnetiese veranderinge deur die liggaam voortgebring wat nie net leer negatief affekteer nie. Daar is ook 'n liggaamlike prys in die vorm van siektes, onder andere ook van die dodelikste siektes, wat betaal word vir emosionele stres (Gregory & Parry, 2006:9; Philp, 2007:113-115; Mathias, 2003a:1; Sala, 2007:161-63).

In die betreklik nuwe veld van breingebaseerde onderrig word toenemend klem geplaas op die bestuur van emosie in die klas met die oog daarop om leer te bevorder (Jensen, 2003, 2004, 2007; Gregory & Parry, 2006; Tate, 2007; Philp, 2007). Die gevolge van stres in die klas as gevolg van negatiewe emosie moet dus deur onderwysers in ag geneem word by onderrig, veral die feit dat stres tot verminderde breinfunksie aanleiding gee.

Volgens Goleman (1998:74) is die amygdala ook die brein se emosionele geheuebank, met die vanselfsprekende implikasie vir die onderwyser se hantering van emosie in die klas dat leerders se negatiewe emosies van die verlede steeds in die hede en toekoms 'n impak op skolastiese prestasie mag hê. So mag 'n leerder se negatiewe beleving van 'n oorstreng of hiperkritiese onderwyser 'n blokkasie in die brein veroorsaak die oomblik as die leerder weer begin stres in teenwoordigheid van die onderwyser, of selfs in die teenwoordigheid van 'n ander sodanige onderwyser. Die leerder se emosionele geheuebank berg traumas en ondervindings van die verlede wat hom of haar met negatiewe gevoelens in die klas kan oorspoel sonder dat die leerder noodwendig hoef te herroep waar dit vandaan kom (Mathias, 2003a:38). Die moontlikheid moet gevolglik inderdaad in gedagte gehou word dat elke leerder oor 'n onderbewuste langtermyn emosionele geheue beskik.

Die stres wat deur negatiewe emosies teweeggebring word impliseer dat die reformasie op die gebied van emosie direkte implikasies inhou vir die onderwyser se taak as onderrigleier. Daarby moet in gedagte gehou word dat kinders en tieners minder goed in staat is om stres te hanteer en ook minder geneig is om dit en die gepaardgaande emosies reg te hanteer. Juis daarom moet onderwysers weet hoe om hierdie probleem in die klas te hanteer (Philp, 2007:111).

3. 'n Reformatoriese perspektief

In die Skrif figureer emosies sterk en nie net die heilsgeskiedenis is 'n emosiebelaaide gebeure nie, maar selfs God word beskryf in terme van emosie. 'n Mens hoef maar net daarop te let hoeveel keer God toornig is oor die mens en sy uitverkore volk Israel se afval. Ook by Christus kom emosie (onder andere die emosie hartseer by Lasarus se graf – Joh 11:33, 35) voor.

Genesis 1-4 gee 'n interessante insae betreffende emosies (Mathias, 2003a:61-63), waarby kortliks stilgestaan word. Daar word nie uitgewy oor die mens se emosionele lewe voor die sondeval nie, maar ons kan aanvaar dat die mens se emosies in harmonie met die Skepperswil daarvoor was, en dat die mens daartoe in staat was om volgens die wil van die Skepper te dink, *te voel* en te leef. Ná die sondeval kom die sondige emosies egter gou na vore vanweë die vervreemding wat intree in al die verhoudinge waarin die mens staan: Die mens *vrees* (Gen 3:8,10) nou sy Skepper; die man *beskuldig* (Gen 3:12) sy vrou, wat onmiddellik dui op die gebroke verhouding tot die naaste, en Kain se *woede* (Gen4:6) en moontlik ook *jaloesie*, lei tot die eerste moord; die mens se verhouding tot die eie self word ook deur die negatiewe gevoelens en sonde beïnvloed (die mens kry *skaam* (Gen 3:7)); die mens word ook van die werklikheid vervreem, soos blyk uit die verbanning uit die tuin van Eden, die swaarkry met sy eie onderhoud (Gen3:17-19) en die vrou se *smart* (Gen 3:16) met die geboorte van kinders. Ook in emosionele sin is die sondeval dus 'n geweldige dramatiese gebeure wat die mens se verhoudinge en gevoelens radikaal verander.

Die vraag is nou of die herskepping in Christus ook 'n reformasie op die gebied van emosies impliseer, en die vanselfsprekende is dat dit inderdaad so is. Die mens se negatiewe, sondige emosies moet ook hervorm word tot die wil van God daarvoor. So word die vrug van die Gees in Gal 5:22 duidelik in verband gebring met positiewe emosies:

Die vrug van die Gees, daarteenoor, is liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelikheid, goedhartigheid, getrouheid, nederigheid, en selfbeheersing.

Oor vrees, wat prominent direk ná die sondeval manifesteer, is daar byvoorbeeld in die Skrif duidelike leiding: Matt 10:30-31; 2 Tim 1:7; Ps 118:6; Ps 27:1; Ps 23:4; Jes 12:2; Jes 41:10; Ps 56:3; Spr 3:25; Luk 12:32; Hebr 13:5-6. Die uitdrukking “Wees nie bevrees nie” kom 365 keer in die Bybel voor (Sala, 2009:158). Ook ander emosies figureer sterk in die Bybel.

In die Psalms (Nuwe Testament en Psalms, 1971) het die skrywer in 'n bestekopname die volgende emosies teëgekrom:

Positief: vreugde, onbesorg, veilig, bly, verbly, verheug, blydskap, jubel, lag, juig, prys, huldig, vrolik, lief, liefde, vrede, rus, kalmte, tevredenheid, dankbaarheid, ontsag, hartlikheid, vertrou(e), trou, getrou, verwagting, vrymoedigheid, eensgesind, verwondering, gelukkig, goedheid, barmhartigheid, moed, opregtheid, verootmoedig, ootmoed, berou, vriendelik, goedheid, lof, loof, genadig, selfversekerd, sekerheid, veiligheid, voldoening, ontsag, eer, dank, vredeliewend, vreesloos, verlustig, hoop, sing, besing, welsyn, voorspoedig, guns, lankmoedigheid, sagtheid, nederigheid, matigheid, meegevoel, medelye, troos, gretig, dapper, ontferming, staatmaak, vergewe, toewyding, positiwiteit.

Negatief: ontstel, verneder, beskaam, haat, bang, vrees, angs, toornig, verlate, verlatenheid, verslae, kwaadwilligheid, verkleineer, beledig, vreemd, alleen, mislukking, benoud, veragting, teleurgesteld, onverskillig, verdriet, kommer, swaarkry, verskrikking, onrus, afsydig, bedroef, bekommerd, afguns, trots, smalend, verbitterd, verontreg, ontrou, belaster, sidder, beef, verskrik, dreiging, bedreig, vertwyfeling, hoogmoed, veragting, skande, verwerp, opstand, opstandigheid, opstandig, angs, beskuldig(ing), toorn, vergeld, treur, ontstel, kwaad, woede, verleë, veroordeel, hooghartig, aanmatigende, verhef, beskinder, oorlogsugtige, oormoed, sprake-loos, verstoot, onbestendige, gulsigheid, venynig, gramskap, gegrief, vals, bedroef, ondraaglik, afvallig, bespotting, sug, hulpeloos, hunker, verleë, vasgevang, smaad, ontnugter, hoogmoed, vermetelheid, eenszaam, verkleineer, bewoë, skrikbevange, afguns, verstoot, magteloos, vertwyfeling, raad-op, nutteloos, ontsteltenis, hovaardige, beswadder, swaarkry, benoudheid, selfverheffing, bedruk, smart, koud staan, kerm, smaad, spog, veragting, minagting, kwel, druk, benoudheid, skrik, vyandskap, vyandigheid, wanhoop.

Die belangrikste negatiewe emosies soos deur Matias (2003b) geïdentifiseer as woede, beskuldiging, jaloesie, verwerping, liefdeloosheid, vrees en bitterheid kom ook in die bogenoemde lys voor of word daarin geïmpliseer. Reformasie op die gebied van emosies impliseer onder andere dat die negatiewe emosies weggeweer word ten gunste van die positiewe emosies. Met die sondeval het alle mense ook op die emosionele gebied in hul wese bedorwe geraak, en is reformasie dus noodsaaklik ook op die gebied van emosies. Reformasie op die gebied van emosies het ernstige implikasies vir die opvoeding en onderwys. In hierdie artikel word egter net gefokus op enkele implikasies vir die onderwyser as onderrigleier in die klassituasie.

4. Onderrigleierskap en emosie: drie aspekte

Leierskap gaan oor die beïnvloeding van mense om gesamentlik doelstellings te bereik (Kleon & Rinehart, 1998:2), en in die klassituasie het dit betrekking op die onderwyser wat die leerders beïnvloed om onderrigdoelstellings te bereik (Coetzee, Van Niekerk & Wydeman, 2008:48-50). Emosies is, soos reeds indirek by die bespreking van die fisiologie van emosie aangetoon, direk by hierdie beïnvloeding wat leierskap kenskets betrokke. Dus is EI gewis ook 'n begrip wat vir die onderwyser as leier van die leergebeure en klaskamerbestuurder van belang is (Coetzee & Jansen, 2007). Emosie en denke is in die leerproses ten nouste verbonde. Dit blyk dat emosie denkprosesse beïnvloed vanweë hierdie noue verband tussen emosie en denke, wat onder meer uit die volgende definisie van emosionele intelligensie (George, 2000:1033-1034) na vore kom:

Emotional intelligence essentially describes the ability to effectively join emotions and reasoning, using emotions to facilitate reasoning and reasoning intelligently about emotions (Mayer & Salovey, 1997). In other words, emotional intelligence taps into the extent to which people's cognitive capabilities are informed by emotions and the extent to which emotions are cognitively managed.

Volgens Jensen (2007:63) reguleer die brein die komplekse wisselwerking tussen denke, emosie en liggaam en is menslike prosesse 'n funksie hiervan. Indien dit so is, sou 'n mens kon redeneer dat EI ten minste in 'n mate aanleerbaar is en daarom ook onderrig kan word aan die onderwyser as leier ten einde onderrig in die klas te bevorder (Coetzee & Jansen, 2007). Wat egter in gedagte gehou behoort te word, is dat mense (en onderwysers) ook onderling sal verskil ten opsigte van EI soos wat hulle ten opsigte van ander vorme van intelligensie verskil. Goleman (1998:34) beweer dat individue met die regte ondersteuning en opleiding EI vaardighede kan aanleer; dus is dit ook belangrik dat Christen-onderwysers die regte vaardighede in aanvangs- en indiensopleiding sal aanleer om emosioneel intelligent in die klaskamer op te tree ten einde leer te bevorder.

Ten einde 'n onderrigleier te wees wat emosies in die klas effektief hanteer en rig, behoort onderwysers in staat te wees om aan drie belanghebbende partye se emosies op 'n toepaslike wyse aandag te gee, naamlik aan die bestuur van eie emosies, aan die bestuur van individuele leerders se emosies en aan die bestuur van die klas as geheel se emosies.

4.1 Die belang van die onderwyser se emosies

Vir die Christen-onderwyser is dit baie belangrik om bewus te raak van eie gedagtes en emosies, sodat die onderwyser se eie positiewe bestuur van gedagtes en emosies tot effektiewe onderrigleierskap aanleiding kan gee. In hierdie verband word op enkele sake gewys.

Die emosioneel intelligente onderwyser beskik oor selfbewussyn en selfkennis oor emosies (Gregory & Parry, 2006:92-93).

Die eerste belangrike vraag ten opsigte van EI en stres is: Wie is ek en waarom is ek soos wat ek is? Harold Sala (2009:12) beweer “the better you understand yourself, the greater will be the measure of happiness and fulfilment you have in life”. Sokrates het gesê “Ken jouself”, maar die skrywer wil nader presiseer: ken jouself onder normale omstandighede en wanneer stres intree, wat in terme van emosies beteken dat die onderwyser sal weet hoe hy of sy reageer wanneer negatiewe emosies intree. Dit impliseer dat die onderwyser sy of haar eie emosies kan lees en ook intelligent kan ontleed. Om te weet watter emosie ervaar word en waarom ’n spesifieke emosie ervaar word terwyl dit manifesteer, kan baie help om die emosie konstruktief te bestuur. Wanneer iemand die spreekwoordelike rooiligte vroegtydig kan sien flikker, is dit al vordering op die weg om ’n dreigende emosionele situasie of uitbarsting in die klas te probeer vermy. Die skrywer het self ondervind dat kennis van die eie breinprofiel selfkennis bied wat van onskatbare waarde kan wees in effektiewe selfbestuur. Selfbewussyn en selfkennis is gevolglik na die oordeel van die skrywer die eerste stap in die effektiewe bestuur van emosies en stres in die klas. Om jouself beter te ken is die eerste stap om ’n beter ouer en onderwyser te wees (Sala, 2009:13).

Vir die gelowige onderwyser hang selfbegrip en ’n gesonde selfbeeld ook saam. Uit die Skrif kan ons onself baie realisties leer ken as geskape na die beeld van God, gevalle skepsel, verlore skepsel in Christus, en in staat tot herskeppende arbeid. Indien ’n onderwyser hom- of haarself nie liefhet as godgeskape unieke wese met besondere talente en vermoëns nie, kan God se liefde ook nie deur hom of haar na andere vloei nie. Dis ’n verontagsaming van die tweede grootste gebod (Sala, 2009:20-21). Volgens Sala (2009:32-34) is die mens se aanvaarding van God se aanvaarding van hulself op grond van wat Christus vir hulle gedoen het die basis van ’n gesonde selfbeeld. ’n Onderwyser wat hom- of haarself op hiedie wyse aanvaar, sal vanuit ’n gesonde Christelike selfkonsep in staat wees om emosies in die klas beter te bestuur.

Die emosioneel intelligente onderwyser kan effektiewe selfbestuur toepas (Gregory & Parry, 2006:92-94).

Effektiewe selfbestuur behels eerstens dat die onderwyser weet hoe om sy/haar impulse te beheer, selfbeheer toe te pas en hoe om die self te herprogrammeer of selfs te kalmeer indien hy of sy 'n onwenslike of negatiewe emosionele toestand ondervind. Effektiewe stresbestuur is 'n wesenlike komponent van effektiewe selfbestuur, waardeur enige persoon sy of haar geestesgesondheid en liggaamlike gezondheid 'n hupstoot kan gee. Die effektiewe bestuur van emosies is die sleutel tot effektiewe stresbestuur (Lotter, 2005-2009). Sommige onderwysers vind dit moeilik om woede te bestuur; daarom is kennis oor die bestuur van emosies essensieel, want 'n emosie soos woede is beslis 'n emosie met geweldige destruktiewe potensiaal in die klas. Selfbestuur impliseer ook selfmotivering en omvat onder andere begrippe soos ywer, volharding, hoopvolheid, uitgestelde verwagting, kontrole oor impulse, doelgerigtheid, effektiewe tydsbestuur en die vermoë om onder druk te kan werk. Al die bogenoemde het ook betrekking op energiebestuur as 'n komponent van effektiewe selfbestuur. 'n Onderwyser behoort te weet wat hom of haar energie gee en sy of haar energie tap, en daartoe in staat te wees om emosies so te bestuur en dinge so te reël in die klas (byvoorbeeld deur die oordeelkundige aanwending van musiek) dat hy of sy oor genoegsame energie beskik.

Die emosioneel intelligente onderwyser kan emosies lees en is empaties ingestel

Die begrip empatie behels onder andere begrippe soos omgee, begrip vir andere, die lees van liggaamstaal en 'n skerp morele bewussyn en regverdigheidsin teenoor die naaste. Gregory en Parry (2006:94-95) meld dat die vermoë om iemand anders se standpunt en gevoelens te verstaan uit die vermoë spruit om die eie gevoelens te kan ontleed.

Ons beskik nie almal oor 'n natuurlike aanleg om emosies in lyftaal en stemtoon te kan lees nie, wat net natuurlik by bepaalde breinprofiële voorkom (Lotter, 2005-2009); daarom mag dit vir sommige onderwysers nodig wees om hulself doelbewus hierin te skool. Dieselfde onderwysers sal dit ook moeilik vind om hulle in iemand anders se skoene te stel; dus sal 'n doelbewuste poging aangewend moet word om meer empaties teenoor leerders ingestel te wees (Lotter, 2005-2009). Sommige onderwysers kry dit eers reg wanneer hulle hul eie kinders het en daardeur prakties meer noukeurig leer hoe 'n kind se gevoelens werk.

Die emosioneel intelligente onderwyser kan andere se emosies en interpersoonlike verhoudinge effektief bestuur (Gregory & Parry, 2006:92, 95).

Die belang van goeie verhoudinge tussen leerders en onderwysers, asook die rol van emosies daarin, blyk duidelik uit die volgende aanhaling:

Many teachers have overdrawn or bankrupt relationships with their students because they spend the majority of their time trying to think of all the consequences or punishments (withdrawals) that can be administered to stop unacceptable behaviour. This puts the student and teacher on the negative side of their emotional bank accounts (Tate, 2007:83).

Dit is werklik 'n gawe om interpersoonlike verhoudinge in die klas te stig, in stand te hou en die emosies van die leerders te rig en effektief te bestuur, in welke geval die onderwys 'n aangename roeping is. Omdat emosies aansteeklik is (Goleman, 2008:188) beskik die onderwyser wat leerders positief kan beïnvloed en oortuig, en ook in staat is om hulle gemaklik te laat voel en hulle kan kalmeer om maksimaal in die klas te fokus, werklik oor eienskappe van 'n ideale profiel vir 'n onderwyser. 'n Onderwyser/es moet inderdaad oor sosiale vaardigheid beskik om hul klasse werklik effektief te bestuur; daarom moet onderwysers hulle daarin skool en oefen indien hulle nie oor hierdie vaardighede beskik nie. Die navorser is nie daarvan oortuig dat genoeg gedoen word in die opleiding van onderwysers om seker te maak dat hulle hierdie sosiale vaardighede aanleer nie.

Dit verg 'n emosioneel intelligente onderwyser om 'n positiewe klaskamer-klimaat daar te stel waarin onderrig en leer effektief kan plaasvind. Daarom is die hedendaagse klem op EI 'n pluspunt wat moet deursyfer tot by die praktiese opleiding en indiensopleiding van onderwysers om onderwysers daar te stel wat oor selfbewussyn en selfkennis oor die eie emosies beskik; wat effektiewe selfbestuur kan toepas; wat emosies kan lees en empaties ingestel is; en wat sosiaal vaardig in die klas kan optree.

4.2 Die belang van die individuele leerder se emosies

Leerders kan negatiewe emosies soos liefdeloosheid, vrees, bitterheid, verwerping, jaloesie en beskuldiging in die klas ervaar en dit ook by andere aanvoel en op grond daarvan stres en verminderde fokus en prestasie ervaar. Emosioneel intelligente onderwysers sal hiervan bewus wees en daarom bedag daarop wees om aan negatiewe emosies by individuele leerders aandag te gee. Gregory en Parry (2006:11) beweer

dat die breindeel wat emosies prosesseer en beoordeel onder andere baie noukeurig let op die stemtoon en lyftaal van andere. So beoordeel leerders elke gebaar, verandering in stemtoon en indringing van persoonlike ruimte onmiddellik emosioneel. Die klaskameromgewing, die wyse waarop vrae gestel word en hoe lank of kort die onderwyser op antwoorde wag, mag deur die leerder as 'n stressor ervaar word wat leer gaan affekteer. Beide akute of lang periodes van stres wat verband hou met negatiewe emosies, en selfs sommige positiewe emosies soos verliefdheid en uitermate opgewondenheid affekteer leer negatief (Lotter, 2005-2009).

Onderwysers moet ook bewus daarvan wees dat die skoolomgewing as sodanig tot wroeging by tieners aanleiding kan gee. Volgens Philp (2007:79, 85) ervaar tieners vrese verbandhoudend met die volgende vrae waarvan onderwysers bewus behoort te wees: Hoe word ek deur my maatsgroep aanvaar? Hoe word ek deur gesagsfigure soos onderwysers aanvaar? Hoe vergelyk ek met die ander kinders in die klas? Waarom is ek nie so gewild soos sus of so nie? Waarom pas ek sosiaal nie in nie? Waarom verstaan hulle my nie? Jonger kinders (die voorskoolse kind en die middelkind) word weer deur ander vrae gepla, en veral die met 'n sensitiewe breinprofiel kry die swaarste (Lotter, 2005-2009).

Philp (2007:117) noem ook die volgende voorbeelde van stressors wat leerders mag ervaar: om geboelie te word, verhoudinge, gebroke hart, voortgaande probleme met skoolwerk of 'n spesifieke vak, leerprobleme, geweld of besering, familiekonflik, en die dood van 'n geliefde. Stressors van hierdie aard het 'n emosionele impak waarop onderwysers bedag moet wees. Die emosionele impak kan deur vrees as emosie gedemonstreer word. Kinders mag byvoorbeeld volgens Sala (2009:146) met die volgende vrese rondloop wat hulle kwel: Dat hul ouers ook mag skei soos dié van ander maats en dat hul lewens dan radikaal daardeur geraak sal word; dat indien hul ouers sou skei, hulle ook moontlik verwerp mag word deur 'n ouer; dat hulle nie mag opweeg aan die onrealistiese verwagtinge van ouers of onderwysers voortspruitend uit die groot klem wat op sukses geplaas word; dat hulle nie met ouer broers of susters kan kompeteer nie; dat hulle nie goed genoeg is om die span te haal nie. Dis voorstelbaar dat 'n leerder se skoolprestasie hierdeur geraak kan word en dat die onderwyser as onderrigleier hierby 'n belang het.

Die onderwyser kan hom in die leergebeure nie distansieer van die leerder se emosionele belewinge nie, aangesien dit 'n wesenlike aangeleentheid is wat onder andere die sukses van die leergebeure beïnvloed. Dit is egter nie net die individuele leerder se emosies wat vir die onderwyser van

belang is ten opsigte van suksesvolle leer nie, want die emosies van die klas as 'n geheel moet behendig deur die onderwyser bestuur kan word.

4.3 Die belang van die klas se emosies

Tate (2007) het 'n boek met die volgende veelseggende titel geskryf: *Shouting won't grow dendrites*. Daardeur impliseer die skrywer dat die brein nie behoorlik kan funksioneer waar negatiewe emosies ter sprake is nie, en dat 'n gillende onderwyser eintlik leer belemmer. Die belang van positiewe emosies in klaskamerbestuur en onderrigleierskap word ook in die volgende aanhaling (Gregory & Parry, 2006:12) beklemtoon in terme van die wyse waarop die brein werk:

Everything else teachers do, in terms of curriculum or instruction, may be irrelevant if the students cannot remain in a state where the functions of the emotional brain are integrated and harmonized with the capabilities of the thinking, reasoning parts of the brain.

Die skrywer kon uit die klaskamerervaringe van sy eie kinders in hul skooljare, sy eie ondervinding as onderwyser, uit opleiding in breinprofiel (Lotter, 2005-2009) en uit sy eie breinprofiel praktyk agterkom hoe belangrik dit in die onderwys is dat onderwysers nie net bewus moet wees van die belang van die individuele leerder se emosies nie, maar ook dat onderwysers in staat moet wees om die klas as geheel se emosies positief te bestuur ten einde leer te bevorder. Leer moet vir leerders 'n positiewe ervaring wees om effektief te wees (Tate, 2007:85). Sommige meer sensitiewe breinprofiel is meer afhanklik van die onderwyser se goedkeuring en positiewe gesindheid ten einde in die klas te ontspan en beter in skoolwerk te doen (Lotter, 2005-2009; Coetzee, Van Niekerk & Wydeman, 2008:126).

Die effektiewe bestuur van die emosionele klimaat in die klas ten einde leer te bevorder is 'n aangeleentheid wat sterk bevorder word deur die hedendaagse klem op EI en die impuls wat verskaf word as gevolg van resente navorsing oor breinwerking. Die nuwe verwickelinge op die gebied van breingebaseerde onderrig (Jensen, 2000, 2003a, 2003b, 2004, 2007; vgl ook Gregory & Parry, 2006; Tate, 2007; Philp, 2007) bied nuwe insigte vir die bestuur van emosies in die klas om leer te bevorder. Dit is gevolglik belangrik vir gelowige onderwysers om kennis te neem van die nuwe verwickelinge met betrekking tot die bestuur van emosies in die klas.

Volgens Philp (2007:129, 132) is die onderwyser se primêre taak in die klas om die omstandighede so te orkestreer dat die leeders in die regte

(emosionele) stemming vir effektiewe leer verkeer. Twintig minute is volgens hom ongeveer die langste tydperk om in een spesifieke positiewe stemming te wees voor 'n verandering in stimulus nodig is vir hoërskoolleerders en volwassenes, terwyl vyftien minute vir die intermediêre fase en korter vir die funderingsfase geld. Daar is 'n legio aktiwiteite wat positiewe emosies in die klas kan bevorder, onder andere die voorleef en modellering van positiewe emosies deur onderwysers, vieringe (wanneer sukses behaal word), beweging en musiek, klaskamerrietele, en positiewe ekspressie in die klas, byvoorbeeld deur die vertel van stories, anekdotes en gebeure (Jensen, 2007:65-66). Jensen (2007:111) beveel aan dat die begin van die periode benut word om leerders se emosies positief te rig deur byvoorbeeld humor, leerderinteraksie, positiewe sosiale rituele en fisieke aktiwiteit.

Positiewe gevolge vir leer word gemeld ten opsigte van die waarde van beweging by leer. Dit is moontlik om verskeie aktiwiteite met beweging daarin met leer te kombineer – veral met kleiner kinders (Tate, 2007:78, 179-80). Moegheid, frustrasie en afleibaarheid kan ook hokgeslaan word deur beweging by leer in te span, byvoorbeeld om wat geleer is aan 'n maat te verduidelik in die staande posisie om maar 'n enkele voorbeeld te noem. Volgens Lotter (2005-2009) kan die regte tipe musiek van groot nut wees om leerders te help fokus deurdat leerders daardeur in 'n produktiewe emosionele staat gebring word wat help met die inneem en retensie van inligting; dus kan ook musiek vir 'n onderwyser van groot nut wees om klasse gefokus te laat werk.

Tate (2007:88-88) reken dat 'n positiewe stemming op die volgende wyses in klasse ingevoer kan word: Sorg vir 'n fisies en psigologiese veilige klaskameratmosfeer; gebruik die name van leerders; verskaf vorme van beloning; gee keuses; gee positiewe kommentaar aan ouers deur; vier selfs klein verbetering; musiek; gee spesifieke redes vir aanprysing; gebruik voorregte, tasbare en sosiale versterking as positiewe motiveerders. Die mens is 'n sosiale wese en positiewe sosiale interaksie beïnvloed die brein en leer positief; daarom kan 'n sosiale element volgens Jensen (2007:60) met sukses by leer ingebou word, soos byvoorbeeld groepwerk, waardeur die sosiale intelligensie van leerders ook doelbewus verhoog kan word op allerlei maniere.

Soos reeds aangedui, belemmer negatiewe emosie en bedreiging leer; daarom word met betrekking tot die klassituasie kortliks hieraan aandag gegee. Die beleving van bedreiging in die klas, asook akute of chroniese stres het nie alleen 'n negatiewe impak op skoolprestasie nie, maar ver-

minder ook die produksie van nuwe breinselle, en chroniese stres belemmer ook die vermoë om belangrik van onbelangrik te onderskei (Jensen, 2007:64). Klasse waarin dreigemente, boelie, afjak en teistering voorkom, belemmer gevolglik leer (Jensen, 2007:74): "... we ought to pay close attention to the emotional states of our students, especially noticing the troubling states of frustration, distress, anger, apathy, fear, and hatred" (Jensen, 2007:65). Dit wil dus voorkom of die bestuur van emosie in die klas te belangrik is om aan toeval oor te laat (Gregory en Parry, 2006:11).

Volgens Jensen (2007:52) affekteer stres breinontwikkeling negatief en bewerkstellig dit ook vinniger veroudering. Onderwysers wat gevolglik onnodig stres op hul leerders laai, is besig om teenproduktief op te tree teenoor dit waarvoor hul beroep eintlik behoort te staan, naamlik die effektiewe ontwikkeling en inspan van die brein tot effektiewe leer. Daarteenoor is 'n onderwyser wat leerders uitdagende en harde werk laat doen binne 'n positiewe emosionele klimaat, eintlik besig om die brein van die leerder positief te verander deurdat die vermoë van die brein vergroot word; dus is sodanige onderwyser ook verantwoordelik vir die verhoogde breinkrag van leerders (Jensen, 2007:48).

'n Positiewe klaskamerklimaat dui eerstens op 'n klas waarin emosionele geborgenheid heers en waarin 'n positiewe atmosfeer op allerlei wyses bevorder word met die doel om leer te bevorder. Gregory en Parry (2006: 11) verskaf die volgende positiewe aanduiders van sodanige klaskamerklimaat: Aantreklike klasomgewing word geskep; plante versier die omgewing; sonskyn-kleure en beligting word gebruik; voorbeelde van leerders se werk word uitgestal; die onderwyser is aanmoedigend; keuse en verskeidenheid word gebied; tyd vir dink word toegelaat; konstruktiewe terugvoer word gegee; toepaslike uitdagings word gestel; geborgenheid word verskaf; ontspanne fokus van aandag vind plaas; uitdaging tot denke geskied sonder bedreiging; verskillende leerstyle word in ag geneem.

Die implikasies van 'n reformasie op die gebied van emosies soos dit in hierdie artikel na vore gekom het word nou kortliks opgesom.

5. Samevatting en aanbevelings

Vanselfsperekend kan nie in 'n artikel van hierdie aard op volledigheid aanspraak gemaak word nie, en daarom word ten slotte kortliks enkele implikasies van 'n reformasie op die gebied van emosies soos dit uit die artikel na vore gekom het, opgesom:

- Die Skrif vereis reformasie op die gebied van emosies; daarom moet in die opvoedende onderwys hiervoor voorsiening gemaak word.
- Onderwysers behoort kennis te neem van die implikasies van verwickelinge op die gebied EI en 'n breingebaseerde benadering tot onderrig vir die onderwyser as onderrigleier. Tegnieke wat versoenbaar is met 'n EI-onderrigbenadering en 'n breingebaseerde benadering behoort nagevors en in die klas toegepas te word.
- Stres dui op negatiewe emosie met 'n impak op leer, wat in die klas-situasie verdiskonteer behoort te word. In onderwysersopleiding behoort voorsiening gemaak te word vir die onderrig van behoorlike stresbestuur in die klas.
- Negatiewe emosionele beweringe in die klas kan in die leerder se emosionele geheuebank gestoor word, wat in die toekoms tot probleme met die prosessering van inligting aanleiding kan gee. Onderwysers behoort hierop bedag te wees in hul optrede en ook 'n oog en 'n oor te ontwikkel vir die manifestering daarvan in die klas.
- As nie-volwassenes is leerders minder goed daartoe in staat om stres reg te hanteer; dus is hulle in die klas op onderwysers aangewese vir hulp hiermee waar leer negatief daardeur geraak word. Onderwysers behoort ook aan die jeug te modelleer hoe om stres reg te hanteer deur hul optrede in die klas.
- Onderwysers maak van emosie gebruik in die uitoefening van onderrigleierskap; daarom behoort dit op 'n verantwoordbare wyse te geskied. Emosies in die klas behoort op so 'n wyse bestuur te word dat dit tot optimale breinfunksionering aanleiding gee.
- Die emosioneel intelligente onderwyser beskik oor selfbewussyn en selfkennis oor die eie emosies, en 'n gesonde selfbeeld.
- Gesonde selfbestuur en energiebestuur bevorder die bestuur van die eie emosies by onderwysers.
- Die emosioneel intelligente onderwyser kan emosies lees en is empaties ingestel.
- Onderwysers moet in staat wees om negatiewe emosies in die klas te vermy en te bestry.
- Die emosioneel intelligente onderwyser kan individuele leerders en die klas se emosies effektief bestuur. 'n Toepaslike breinprofiel-ontleding kan onderwysers ten opsigte van die voorafgaande ses sake help om emosies in die klas beter te hanteer.
- Die emosioneel intelligente onderwyser is bewus van leerderstresors in die algemeen, en van stressors in die skoolomgewing wat leer affekteer.

- Christen-onderwysers behoort daartoe in staat te wees om negatiewe tendense van die sekulêre tydsgees wat jongmense beïnvloed, soos prestasiebehepthed en die oordrewe klem op sukses, in die klaskamer aan te spreek.
- Onderwysers moet oor die vaardighede beskik om leerders in die klas optimaal te laat fokus. 'n Breingebaseerde benadering tot onderrig bied verskeie tegnieke om dit moontlik te maak.
- Aanvangsopleiding en indiensopleiding in die bestuur van emosies in die klas kan baie meer sistematies en effektief as deel van onderrigleierskap onderrig word in die lig van die bespreekte verwikkelinge op die gebied van EI en 'n breingebaseerde benadering tot onderrig.

6. Slot

Onderwysers het 'n besondere roeping om die jeug op die lewe voor te berei deur onderrig en leer. In hierdie artikel is gewys op die noodsaak van reformasie op die gebied van emosies vir die onderwyser as onderrigleier ten einde leer te bevorder. Eers is gewys hoe die fisiologie van emosies werk, waarna 'n reformatoriese perspektief op emosies gebied is. Dit is opgevolg deur die implikasies van 'n reformasie op die gebied van emosies uit te lig vir die onderwyser as onderrigleier met verwysing na die belang van die onderwyser, individuele leerders en die klas as geheel se emosies. Daardeur is gepoog om die doel van die artikel te verwesenlik.

Erkenning: Erkenning word gegee aan die bydrae van Dr Annette Lotter van *Annette Lotter en Assosiate* vir die opleiding in breinprofile, wat as noodsaaklike agtergrond gedien het in die totstandkoming van die artikel.

Bibliografie

- COETZEE, S.A., VAN NIEKERK, E.J. & WYDEMAN, J.L. 2008. *An educator's guide to effective classroom management*. Pretoria: Van Schaik.
- COETZEE, M. & JANSEN, C.A. 2007. *Emotional intelligence in the classroom. The secret of happy teachers*. Cape Town: Juta.
- GEORGE, J.M. 2000. Emotions and leadership: The role of emotional intelligence. *Human Relations*, 53(8): 1027-1055.
- GOLEMAN, D. 1995. *Emotional intelligence*. New York: Bantam.
- GOLEMAN, D. 1998. *Working with emotional intelligence*. London: Bloomsbury Printing.
- GOLEMAN, D. 2008. Leading resonant teams. In: Hesselbein, F. & Shrader, A. *Leader to leader 2*. San Francisco, CA: Jossey-Bass. 186-195.

-
- GREGORY, G.H. & PARRY, T. 2006. *Designing brain-compatible learning*. (3rd ed). Thousand Oaks, CA: Corwin.
- JENSEN, E. & DABNEY, M. 2000. *Learning smarter. The new science of teaching*. San Diego, CA: The Brain Store.
- JENSEN, E. 2003a. *Tools for engagement. Managing emotional states for learner success*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- JENSEN, E. 2003b. *Environments for learning*. San Diego, CA: The Brain Store.
- JENSEN, E. 2004. *Brain compatible strategies*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Corwin.
- JENSEN, E. 2007. *Introduction to brain-compatible learning*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Corwin.
- KLEON, S. & RINEHART, S. 1998. Leadership skill development of teen leaders. *Journal of extension*, 36(3):1-5.
- KOLBE, L., REITER-PALMON, R. & RICKERS, J.D. 2001. Self-reported leadership experiences in relation to inventoried social and emotional intelligence. *Current Psychology: Developmental – Learning – Personality – Social*, 20(2):154-183.
- LOTTER, A.L. 2005-2009. Initial and continuous training sessions on brain profiling and associated services. A.L. Lotter and Associates.
- MATHIAS, A. 2003a. *In his own image. We are wonderfully made*. Anchorage, Alaska: Wellspring Publishing.
- MATHIAS, A. 2003b. *Biblical foundations for freedom. Destroying Satan's lies with God's truth*. Anchorage, Alaska: Wellspring Publishing.
- MOREHOUSE, M.M. 2007. An exploration of emotional intelligence across career arenas. *Leadership and organisational journal*, 28(4):296-307.
- NUWE TESTAMENT EN PSALMS, 1971-uitgawe.
- PFEIFFER, S. 2001. Emotional intelligence: popular but elusive construct. *Roepers Review*, 23(3):138-142.
- PHILP, G. 2007. *Engaging tweens and teens. A brain-compatible approach to reaching Middle and High School students*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- SALA, H. 2009. *Making your emotions work for you*. Eugene, Oregon: Harvest House.
- TATE, M.L. 2007. *Shouting won't grow dendrites. 20 techniques for managing a brain-compatible classroom*. Thousand Oaks, CA: Corwin.